

Na osnovu člana 86. stav (2) Zakona o zaštiti zdravlja bilja ("Službeni glasnik BiH", 23/03), člana 61. stav (2) Zakona o upravi ("Službeni glasnik BiH", br. 32/02 i 102/09), člana 5. stav (1) Pravilnika o mjerama za sprječavanje širenja i kontrole krompirovih cistolikih nematoda ("Službeni glasnik BiH", broj 98/12), člana 3. stav (1) tačka a) Pravilnika o provođenju systemske kontrole i preduzimanju mjera u cilju sprječavanja unošenja, širenja i kontrole smeđe truleži krompira i bakterijskog uvenuća na krompiru i paradajzu prouzrokovanih bakterijom *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi *et al.* ("Službeni glasnik BiH", broj 90/09) i člana 3. stav (1) Pravilnika o provođenju systemske kontrole i preduzimanju mjera u cilju sprječavanja unošenja, širenja i kontrole prstenaste truleži krtola krompira koju uzrokuje bakterija *Clavibacter michiganensis* (Smith) Davis *et al.* ssp. *sepedonicus* (Spieckermann *et* Kotthoff) Davis *et al.* ("Službeni glasnik BiH", broj 90/09), člana 5. Pravilnika o mjerama za sprječavanje unošenja i širenja uzročnika bolesti vretenaste krtole krompira - *Potato spindle tuber viroid* ("Službeni glasnik BiH", broj 30/13), Uprava Bosne i Hercegovine za zaštitu zdravlja bilja, u saradnji sa nadležnim organima entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, donosi

**PROGRAM
POSEBNOG NADZORA (SYSTEMSKE KONTROLE)
KARANTINSKIH ŠETNIH ORGANIZAMA NA
KROMPIRU U BOSNI I HERCEGOVINI
ZA 2015. GODINU**

1. UVOD

Jedna od obaveza Uprave Bosne i Hercegovine za zaštitu zdravlja bilja (u daljem tekstu: Uprava), kao nacionalnog tijela za zaštitu zdravlja bilja, je provođenje posebnog nadzora pod kojim se podrazumijeva sistematsko prikupljanje i čuvanje podataka o prisutnosti štetnih organizama, a uključuje inspeksijske preglede, praćenje zdravstvenog stanja bilja i sistematsko istraživanje nad zaraženim, ugroženim i nezaraženim područjima.

Ova obaveza proističe iz Zakona o zaštiti zdravlja bilja ("Službeni glasnik BiH", broj 23/03) (u daljnjem tekstu: Zakon), Pravilnika o listama štetnih organizama, listama bilja, biljnih proizvoda i reguliranih objekata ("Službeni glasnik BiH", broj 48/13), Pravilnika koji regulišu zdravlje krompira (koji su navedeni u preambuli ovog Programa), kao i Međunarodne konvencije o zaštiti bilja.

Bosna i Hercegovina je u svoje fitosanitarno zakonodavstvo ugradila odredbe iz direktiva i odluka EU kojima se propisuje obaveza praćenja određenih štetnih organizama na krompiru, način njihova praćenja, kao i provedba određenih fitosanitarnih mjera.

Uvažavajući pomenute obaveze, a prije svega radi zaštite domaće poljoprivredne proizvodnje, od 2011. godine u kontinuitetu se provodi poseban nadzor nad određenim štetnim organizmima na krompiru, a na osnovu odobrenih godišnjih programa.

2. CILJEVI POSEBNOG NADZORA

Poseban nadzor se provodi s ciljem utvrđivanja prisustva, odnosno odsustva karantinskih štetnih organizama na krompiru na mjestima ulaska pošiljki krompira, koje se uvoze u BiH, te na mjestima proizvodnje sjemenskog i merkantilnog krompira, distributivnim centrima i mjestima skladištenja.

U osiguranju postizanja postavljenog cilja, posebnim nadzorom, istražiti će se šire područje, odnosno lokaliteti, na kojima se u BiH uzgaja krompir, kako bi se odredio status istraživanog područja u odnosu na ciljane organizme, te utvrdila moguća putanja njihovog ulaska i/ili širenja u BiH. Bitan cilj

posebnog nadzora je i ispunjavanje fitosanitarnih uslova za proizvodnju, premještanje i posebno izvoz krompira.

3. MJESTO I PREDMET NADZORA

Poseban nadzor, radi detekcije karantinskih štetnih organizama merkantilnog i sjemenskog krompira, provodiće se na cijeloj teritoriji BiH. Posebni nadzor i provođenje mjera provodit će nadležni organi entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u koordinaciji i saradnji s Upravom i druge institucije koje ovlasti Uprava.

Odabir odgovarajućih lokacija vršit će se na osnovu biologije ciljanih štetnih organizama, klimatske pogodnosti za njihov razvoj, geografske distribucije i veličine komercijalnih proizvodnih područja krompira kao glavne biljke domaćina i zastupljenih sorti. Vrijeme vršenja nadzora odredit će se na osnovu životnih ciklusa ciljanih štetnih organizama, njihove biologije i fenologije biljaka domaćina.

Posebnim nadzorom, osim krompira, obuhvatit će se i druge biljke domaćini ciljanih štetnih organizama (gajene i samonikle), te zemljište na kojem se proizvode i voda koja se koristi za navodnjavanje. Ostale biljke domaćini bit će obuhvaćene nadzorom, postupkom slučajnog uzorkovanja ili ukoliko se prilikom vršenja pregleda uoče simptomi koji upućuju na moguću zarazu ciljanim štetnim organizmima.

4. PODRUČJE I METOD RADA

Područje rada su mjesta ulaska, proizvodnje i distribucije krompira u BiH. Nadzorom će biti obuhvaćena mjesta ulaska pošiljki krompira na graničnim prijelazima, kao mogućeg puta unošenja karantinskih štetnih organizama u BiH, kao i mjesta na kojima se krompir uzgaja (zemlja i usjevi za proizvodnju sjemenskog i merkantilnog krompira) i prostori u kojima se doraduje, čuva i skladišti.

Poseban nadzor nad prisustvom karantinskih štetnih organizama u sjemenskom i merkantilnom krompiru odvija se u fazama:

I Faza - Uzorkovanje zemlje u cilju ispitivanja na prisustvo cistolikih krompirovih nematoda nakon vadenja krtola krompira, a prije zasnivanja sjemenske proizvodnje krompira

II Faza - Pregled krompira u vegetaciji (od početka juna)

III Faza - Pregled krtola krompira prilikom vadenja (maj - oktobar)

IV Faza - Pregled krtola krompira u magacinima proizvođača (oktobar)

V Faza - Pregled krtola krompira u distributivnim centrima i zbirnim magacinima prerađivača (oktobar).

Planirani broj zvaničnih uzoraka i geografski raspored za laboratorijsko ispitivanje latentne infekcije *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* iz uvoza dat je u Tabeli 1.

Planirani broj i geografski raspored za vizuelni pregled i laboratorijsko ispitivanje prisustva latentne infekcije *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* u domaćem merkantilnom krompiru ka i vode i korovske biljke *Solanum dulcamara* dat je u Tabeli 2.

U oviru vizuelnih pregleda na prisustvo simptoma latentne infekcije fitopatogenim bakterijama *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus*, vrši se i vizuelni pregled na prisustvo simptoma infekcije fitopatogenom gljivom *Synchytrium endobioticum* uzročnika bolesti raka krompira i *Potato spindle tuber viroid*, vretenaste krtole krompira.

Samo u slučaju postojanja sumnje na zarazu fitopatogenom gljivom *Synchytrium endobioticum* i *Potato spindle tuber viroid* potrebno je uzeti uzorak i izvršiti laboratorijsku analizu*.

Prilikom pregleda i uzimanja uzoraka iz uvoza treba obratiti pažnju na eventualno prisustvo *Epitrix spp.* posebno na

pošiljkama krompira gdje je zemlja porijekla Portugala i Španija očiglednih simptoma potrebno je uzeti uzorak i izvršiti gdje je otkriven ovaj štetni organizam. U slučaju postojanja laboratorijsku analizu.

Tab. 1. Distribucija broja zvaničnih uzoraka za laboratorijsko ispitivanje latentne infekcije *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* iz uvoza

Uzorci	F BiH	R. Srpska	Brčko Distrikt
Uvezeni sjemenski krompir	14	14	2
Uvezeni merkantilni krompir	14	14	2
Ukupno:	28	28	4
UKUPNO ZA BIH	60		

Tab. 2. Pregled distribucije i broja uzoraka za vizuelni pregled i laboratorijsko ispitivanje prisustva latentne infekcije *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* u domaćem merkantilnom krompiru kao i vode i korovske biljke *Solanum dulcamara* u pojedinačnim administrativnim jedinicama BiH po kantonima i regijama

Regije/Kanton	Samo vizuelni pregled (broj)	Pregled sa uzorkovanjem radi testiranja latentne infekcije (broj)	Uzorkovanje merkantilnog krompira u skladištima proizvođača/trapovi (broj)	Domaći merkantilni krompir distributivni centri i prodajna mjesta	Voda, otpadne vode i korov <i>Solanum dulcamara</i> *
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE					
Unsko-sanski kanton	7	2	5		
Kanton Posavski	3	2	3		
Tuzlanski kanton	7	3	17		
Zeničko-dobojski kanton	7	3	14		
Bosansko-podrinjski kanton	5	2	8		
Srednjobosanski kanton	9	5	22		
Hercegovačko-neretvanski kanton	8	9	10***		
Zapadno-hercegovački kanton	9	9	10***		
Kanton Sarajevo	3	2	6		
Kanton 10	8	5	22		
Ukupno:	66	42	117	35	9
REPUBLIKA SRPSKA					
Regija Prijedor**	6	3	7		
Regija Banja Luka**	18	6	53		
Regija Dobojski**	6	2	9		
Regija Bijeljina**	10	5	18		
Regija I. Sarajevo**	18	6	38		
Regija Trebinje**	8	3	9		
Ukupno:	66	25	134	35	9
BRČKO DISTRIKT BIH					
Brčko Distrikt BiH	8	5	0	2	2
Ukupno za BiH:	140	72	251	72	20
UKUPNO UZORAKA	415				

*od planiranog ukupnog broja uzoraka obavezno je uzeti najmanje po 2 uzorka otpadnih voda u prerađivačkim centrima u različitim vremenskim intervalima u skladu sa procjenom rizika na osnovu dinamike uvoza krompira u te prerađivačke kapacitete

**Regioni su usaglašeni s organizacijom Inspektorata Republike Srpske

*** Veći broj uzoraka u polju u ova dva kantona zbog toga što mladi krompir se ne skladišti nego odmah ide u prodaju

4.1. Sjemenski krompir

Obavezno ispitati svaku partiju/lot doradenog sjemenskog krompira na prisustvo *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* u okviru zdravstvene kontrole proizvodnje sjemena krompira i stručnog nadzora.

4.2. Paradajz i pelargonija

Kao domaćini fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum* i paradajz i pelargonija su uključene u mjere posebnog nadzora prisustva bakterije *Ralstonia solanacearum* u okviru nadzora drugih karantinskih štetnih organizama. Ako provjera na prisustvo bakterije *Ralstonia solanacearum* nije pokazala ništa sumnjivo, ovaj nalaz također ulazi u finalni izvještaj. Vizuelni pregled paradajza se vrši i na prisustvo *Potato spindle tuber viroid*, a samo u slučaju postojanja sumnje na zarazu potrebno je uzeti uzorak i izvršiti laboratorijsku analizu.

Broj vizuelnih pregleda kod usjeva u proizvodnji paradajza i u proizvodnji presadnica je 24 u Republici Srpskoj, 24 u Federaciji BiH i 2 u Brčko distriktu BiH.

U slučaju postojanja simptoma bolesti uzimaju se uzorci i šalju na laboratorijska ispitivanja mogućeg prisustva *Ralstonia solanacearum* i *Potato spindle tuber viroid*.

4.3. Voda i korov *Solanum dulcamara* (razvodnik, paskvica, gorkoslat)

Uzorkovanje otpadnih voda u prerađivačkoj industriji krompira ili u vodotocima u blizini proizvodnih parcela krompira radi laboratorijskog pregleda na prisustvo *Ralstonia solanacearum* vrše predstavnici ovlaštenih institucija u skladu sa planom navedenim u Tabeli 2.

Uzorci vode trebaju biti uzeti na mjestima gdje se ta voda skuplja, a treba uzeti i uzorak otpada (zemlje) u kontejneru u koji se odlaže otpad. Uzima se i uzorak tla u ekonomskom dvorištu prerađivačkog objekta.

Prikupljeni uzorci vode i korova *Solanum dulcamara* (razvodnik, paskvica, gorkoslat) će se u laboratoriji testirati na prisustvo bakterije *Ralstonia solanacearum*. Prilikom uzimanja uzoraka treba biti posebno oprezan u pogledu mogućeg nalaza korovske biljke *Solanum dulcamara* (razvodnik, paskvica, gorkoslat). U slučaju nalaza ovih biljaka uzima se uzorak za ispitivanje latentne infekcije bakterijom *Ralstonia solanacearum*.

Vrijeme pregleda: druga polovina avgusta (savjetuje se da se u slučaju potrebe uzorkovanje ponovi nakon dvije sedmice).

4.4. Analiza zemljišta na kojem je uzgajan krompir i druge biljne vrste na prisustvo karantinskih nematoda *Globodera rostochiensis* i *G. pallida*, *Meloidogyne chitwoodi* i

Pri kontroli na prisustvo karantinskih nematoda *Globodera rostochiensis* i *G. pallida*, *Meloidogyne chitwoodi* i *Meloidogyne fallax*, predstavnici ovlaštenih institucija će izvršiti uzorkovanje i

analizu zemljišta na kojem je uzgajan krompir i druge biljne vrste.

Pri opisu mjesta uzimanja uzoraka (koji navodimo u zapisniku o uzimanju uzoraka i prijavi uzoraka) potrebno je što detaljnije opisati mjesto uzorkovanja sa obaveznim unošenjem GPS pozicije.

Tab.3. Pregled distribucije i broja uzoraka za laboratorijsko ispitivanje na prisustvo karantinskih nematoda *Globodera rostochiensis* i *G. pallida*, *Meloidogyne chitwoodi* i *Meloidogyne fallax* u administrativnim jedinicama BiH po kantonima i regijama**

Regije/Kanton	Parcele sa merkantilnim krompirom	Bilje iz Priloga I Pravilnika o mjerama za sprječavanje širenja i kontrole krompirovih cistolikih nematoda	Sistematska uzorkovanja	Uzorci iz pakirnica i iz distribucije krompira	Uvoz krompira	Ukupno
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE						
Unsko-sanski kanton	5	2	0	1	4	13
Kanton Posavski	2	1	0	1	6	10
Tuzlanski kanton	5	2	0	1	0	8
Zeničko-dobojski kanton	5	2	0	1	0	8
Bosansko-podrinjski kanton	3	1	0	1	0	5
Srednjobosanski kanton	8	2	0	1	0	11
Hercegovačko-neretvanski kanton	12	2	11	1	2	28
Zapadno-hercegovački kanton	11	3	9	1	4	28
Kanton Sarajevo	3	2	0	1	0	6
Kanton 10	6	1	0	1	4	12
Ukupno:	60	18	20	10	20	128
REPUBLIKA SRPSKA						
Regija Prijedor*	5	6	0	1	0	12
Regija Banja Luka*	18	4	10	3	10	45
Regija Doboј*	5	1	0	1	2	9
Regija Bijeljina*	7	6	0	2	8	23
Regija I. Sarajevo*	14	1	10	2	0	27
Regija Trebinje*	11	0	0	1	0	12
Ukupno:	60	18	20	10	20	128
BRČKO DISTRIKT BiH						
Brčko Distrikt BiH	14	6	4	4	2	30
Ukupno za BiH:	134	42	44	24	42	286

*Regioni su usaglašeni sa organizacijom Inspektorata Republike Srpske

**Prilikom ispitivanja uzoraka na prisustvo karantinskih nematoda *Globodera rostochiensis* i *G. pallida*, *Meloidogyne chitwoodi* i *Meloidogyne fallax* treba obratiti pažnju na eventualno prisustvo *Ditylenchus destructor* Thorne.

Uzorkovanje zemlje u cilju ispitivanja na prisustvo cistolikih krompirovih nematoda može biti u jesen tekuće godine, a podaci se mogu koristiti za Program u narednoj godini. Nosioci Programa su obavezni dostaviti Izvještaje za te uzorke 15 dana poslije objave Programa za narednu godinu. Ovo uzorkovanje i ispitivanje ima za cilj da proizvođači krompira mogu koristiti ovaj nalaz prije zasnivanja, odnosno prijave sjemenske proizvodnje.

4.5. Sjemenski krompir

Obavezno ispitati parcele za uzgoj sjemenskog krompira na prisustvo *Globodera rostochiensis* i *G. pallida*, u okviru zdravstvene kontrole proizvodnje sjemena krompira i stručnog nadzora.

Uzorkovanje zemlje u cilju ispitivanja na prisustvo cistolikih krompirovih nematoda može biti u jesen tekuće godine, a podaci se mogu koristiti za Program u narednoj godini. Nosioci Programa su obavezni dostaviti Izvještaje za te uzorke 15 dana poslije objave Programa za narednu godinu. Ovo uzorkovanje i

ispitivanje ima za cilj da proizvođači krompira mogu koristiti ovaj nalaz prije zasnivanja, odnosno prijave sjemenske proizvodnje.

5. IZVRŠITELJI POSEBNOG NADZORA

Pregled usjeva domaćeg sjemenskog i merkantilnog krompira, pregled paradajza i pelargonije, kao i korovske biljke *Solanum dulcamara* (razvodnik, paskvica, gorkošlat), te pregled krtola u skladištima proizvođača, uzimanje uzoraka i dijagnostičko laboratorijska ispitivanja uzetih uzoraka krompira (vlastitih i inspekcijских), paradajza, pelargonije, korovske biljke *Solanum dulcamara* vode i zemljišta vršit će ovlaštene institucije koje će dobiti ovlaštenja od Uprave.

Uzimanje uzoraka krompira iz uvoza kao i vršenje pregleda i uzorkovanje krompira u skladištima prerađivača, odnosno u distributivnim centrima, vršit će fitosanitarni inspektori inspektorata entiteta i Brčko distrikta BiH.

Prilikom pregleda i uzimanja uzoraka iz uvoza treba obratiti pažnju na eventualno prisustvo *Epitrix spp.* posebno na

pošiljkama krompira gdje je zemlja porijekla Portugala i Španija gdje je otkriven ovaj štetni organizam. U slučaju postojanja očiglednih simptoma potrebno je uzeti uzorak i izvršiti laboratorijsku analizu.

6. NOSITELJI NADZOR

Rješenjem Uprave bit će određeni nositelji nadzora i objavljeni svi relevantni podaci o nositeljima nadzora.

7. LABORATORIJSKE ANALIZE

7.1. Pregled broja uzoraka za ispitivanje latentne infekcije

Pregled broja i rasporeda uzoraka za ispitivanje latentne infekcije sa *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* raznih kategorija krompira u pojedinim administrativnim jedinicama na cjelokupnom području Bosne i Hercegovine naveden je u Tabeli 2.

Pregled distribucije i broja uzoraka za laboratorijsko ispitivanje na prisustvo karantinskih nematoda *Globodera rostochiensis* i *G. pallida*, *Meloidogyne chitwoodi* i *Meloidogyne fallax* u administrativnim jedinicama BiH po kantonima i regijama naveden je u Tabeli 3.

7.2. Laboratorijske dijagnostičke procedure

Laboratorijska ispitivanja uzoraka vršit će se u skladu sa odredbama Pravilnika navedenim u preambuli ovog Programa. **Laboratorijski izvještaji, osim rezultata analiza, obavezno moraju sadržavati metode po kojima je vršena detekcija.**

8. KARTOGRAFSKI PRIKAZ POSEBNOG NADZORA

Na osnovu rezultata provođenja posebnog nadzora, uzorkovanja i izvještaja iz laboratorija bit će izrađena karta geografske disperzije pregledanih površina i lokacija uzorkovanja nadziranih karantinskih štetnih organizama krompira.

Svaka lokacija uzorkovanja treba da je jasno prikazana na karti Bosne i Hercegovine i da pokazuje mjesto odakle su uzeti uzorci (napomena uz odgovarajući sistem za ponovnu identifikaciju), uz obavezu korištenja GPS-a.

9. EVIDENTIRANJE I IZVJEŠTAVANJE

Svi izvršioци posebnog nadzora su obavezni dostaviti Upravi izvještaj o provedenom Programu posebnog nadzora u skladu sa rokovima za realizaciju pojedinih faza.

Svi izvršioци posebnog nadzora obavezni su blagovremeno izvještavati Upravu i nadležne organe entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine o posebnim događajima tokom provođenja Programa a posebno o svim slučajevima otkrivanja (detekcije) štetnih organizama koji su predmet posebnog nadzora.

Izvještaj o provođenju Programa na teritoriji entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, izvršioци posebnog nadzora obavezni su dostaviti nadležnim entitetskim ministarstvima za poljoprivredu, odnosno Odjelu za poljoprivredu Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Uprava, entitetska ministarstava nadležna za poljoprivredu, Odjel za poljoprivredu Vlade Brčko distrikta BiH i inspektorati entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine sačinjit će zajedno finalni godišnji izvještaj.

Finalni godišnji Izvještaj o provođenju Programa posebnog nadzora Uprava će prosljediti Vijeću ministara Bosne i Hercegovine na razmatranje i usvajanje. Nakon usvajanja ovog Izvještaja Uprava će o istom obavijestiti entitetska ministarstava nadležna za poljoprivredu, Odjel za poljoprivredu Vlade Brčko distrikta BiH i inspektorate entiteta i Brčko distrikta BiH.

10. FINANSIRANJE

Provođenje Programa posebnog nadzora u proizvodnji finansira se iz budžeta entiteta i Brčko Distrikta BiH. Troškove analize uzoraka iz uvoza, snosi uvoznik.

11. POSEBNE ODREDBE

Samo u slučaju postojanja sumnje na prisustvo (infekcija/infestacija) štetnim organizmima *Synchytrium endobioticum* uzročnika bolesti raka krompira, *Potato spindle tuber viroid*, vretenaste krtole krompira i *Ditylenchus destructor* Thorne, nosioci nadzora predlažu izmjenu i dopunu programu u tom dijelu. Izmjene i dopune će biti donešene po istoj proceduri kao i Program.

Broj uzoraka koji je predviđen programom nadzora ne može se mijenjati iz jedne faze u drugu.

12. PRILOGI

12.1. Uputa o obavljanju fitosanitarnog pregleda uskladištenog merkantilnog krompira (Prilog I)

12.2. Tok vizuelnog pregleda (Prilog II)

12.3. Šema za formiranje uzoraka po lotu/ sorti krompira (Prilog III)

12.4. Zapisnik za poseban nadzor krompira (Prilog IV)

12.5. Tabela 1. - Obrazac evidencije (za svaki karantinski štetni organizam posebno u krompiru) (Prilog V)

12.6. Tabela 2. - Obrazac evidencije o kontrolisanim proizvođačima (Prilog VI)

12.7. Tabela 3. - Obrazac evidencije o kontroli u distributivnim centrima (kontrolisani) (Prilog VII)

Broj 01-1-28-1-22-10/15

26. februara 2015. godine

Sarajevo

Direktor

Radenko Radović, s. r.

PRILOG I

UPUTA O OBAVLJANJU FITOSANITARNOG PREGLEDA MERKANTILNOG KROMPIRA

Sve ovlaštene institucije u postupku fitosanitarnog pregleda merkantilnog krompira na području svog djelovanja, kao i fitosanitarni inspektori u distributivnim centrima, dužni su provoditi slijedeće aktivnosti:

1. Vizuelni pregled

- Način pregleda - vizuelni pregled krtola krompira na prisustvo karakterističnih simptoma karantinski štetnih organizama krompira se obavlja na slijedeći način:
  - tok pregleda - opis toka pregleda naveden je u Prilogu II;
  - šema za formiranje uzorka merkantilnog krompira na prisustvo karantinski štetnih organizama je navedena u Prilogu III.
- Jedinica pregleda u magacinu i distributivnom centru je lot.
- Zapisnik iz Priloga IV se odnosi ZAPISNIK ZA POSEBAN NADZOR KROMPIRA (poljski pregledi, pregled krtola i uzorkovanje krtola za laboratorijsku analizu) obilježava se vašim brojem.
- Način popunjavanja Tabele 1 iz Priloga IV. Kolona vizuelni pregled i presijecanje krtola se uvijek popunjava sa - da. Kolona uzorkovanje za laboratorijsku analizu se popunjava na slijedeći način:
  - ne - ukoliko nije bilo karakterističnih simptoma;
  - da - ukoliko je bilo karakterističnih simptoma i to samo za onaj štetni organizam na koji se simptomi odnose (broj izvještaja laboratorije upisuje se samo za taj štetni organizam), i
  - da - za *R. solanacearum* i *C. m. ssp. sepedonicus* u tabeli ukoliko se uzorkuje na prisustvo latentne infekcije. U slučaju uzorkovanja na prisustvo latentne infekcije, to se dodaje i u napomeni.
- Vrijeme pregleda: - oktobar;
- Mjesto pregleda:

- i) Skladište proizvođača merkantilnog krompira (ovlaštene institucije);
- ii) Distributivni centri (fitosanitarni inspektori);
- g) Predmet pregleda: Pri fitosanitarnom pregledu prati se prisustvo karakterističnih simptoma koje prouzrokuju slijedeći karantinski štetni organizmi:
  - i) Fitopatogene bakterije: *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus*.
  - ii) Nematode: *Globodera rostochiensis* (Woll.) i *Globodera pallida* (Stone) *Meloidogyne chitwoodi* i *Meloidogyne fallax*
  - iii) Fitopatogena gljiva *Synchytrium endobioticum* i viroid *Potato spindle tuber viroid*

2. Evidencije za bazu podataka

Nakon završetka Programa posebnog nadzora popunjene tabele u elektronskoj formi je potrebno dostaviti Upravi, na e-mail: upravabihzzb@bih.net.ba

Rok za završetak navedenih poslova je 30. novembar 2015. godine.

3. Laboratorijska analiza

- a) Laboratorijska analiza merkantilnog krompira u slučaju sumnje na prisustvo karantinskih štetnih organizama:
  - i) U slučaju sumnje na prisustvo karantinskih štetnih organizama formirati uzorak od krtola sa simptomima, koji se prosljeđuje u ovlaštenu laboratoriju na analizu.
- b) Laboratorijska analiza merkantilnog krompira na prisustvo latentne infekcije karantinskih bakterija *Ralstonia*

solanacearum, *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus* prema planu programa posebnog nadzora:

- i) Obavezno uzorkovanje i laboratorijska analiza 200 krtola na prisustvo latentnih infekcija karantinskih bakterija.
- c) Laboratorijska analiza u slučaju sumnje na prisustvo karantinskih nematoda:
  - i) U slučaju sumnje na prisustvo karantinskih nematoda potrebno je formirati uzorak od krtola sa simptomima koji se prosljeđuje na analizu u ovlaštenu laboratoriju.

PRILOG II TOK VIZUELNOG PREGLEDA

1. **Uzeti krtole na način propisan** u Prilogu III.
2. **Formirati uzorak od 200 krtola.**
  - Napomena: Prilikom uzimanja uzorka rukovoditi se prvenstveno uzimanjem krtola sa karakterističnim simptomima uz dopunu do potrebnog broja (200) sa krtolama bez simptoma.
3. **Izvršiti vizuelni pregled svakog uzorka od 200 krtola** na prisustvo simptoma karantinskih štetnih organizama, te izdvojiti sve krtole sa simptomima.
4. **Presijecanje krtola:** Sve krtole sa simptomima za koje se sumnja da imaju simptome bolesti u unutrašnjem dijelu krtole treba presjeći. Ukoliko takvih krtola nema potrebno je presijecati krtole bez simptoma do broja od 200 krtola.
5. **U slučaju utvrđivanja karakterističnih simptoma** karantinskih štetnih organizama potrebno je hitno obavjestiti nadležnog fitosanitarnog inspektora, koji će formirati uzorak od krtola s karakterističnim simptomima i osigurati njihov transport do ovlaštene laboratorije.

PRILOG III

ŠEMA ZA FORMIRANJE UZORKA PO LOTU/SORTI KROMPIRA

Tab. 1. Krompir u vrećama

Količina krompira	Vreće		Broj vreća iz kojih se uzima uzorak	Broj krtola u uzorku
	30 kg	50 kg		
Do 1000 kg (1 t)	33	20	5 od 50 kg (ili 7 od 30 kg)	200
Do 5000 kg (5 t)	167	100		
Do 20 000 kg (20 t)	667	400		
Do 50 t	1667	1000		
50–200 t	6667	4000	1v/10 t (5–20 vreća)	200
Preko 200 t	-	-	1v/10 t preko 20 vreća	200

Tab. 2. Krompir u kutijama ili paletama

Količina	Pakovanje/kutija ili paleta	Broj krtola u uzorku	Broj krtola koje je potrebno uzeti po pakovanju kutija/paleta
Do 1000 kg (1 t)	1	200	200
Do 5000 kg (5 t)	5	200	40
Do 20 000 kg (20 t)	20	200	10
Do 50 t	50	200	4
50–200 t	200	200	1
Preko 200 t		200	200/br. kutija

Tab. 3. Krompir u rinfuzi

Količina	Rinfuz po odjelima	Broj krtola	Broj krtola koje je potrebno uzeti po jednoj pregradi
Do 1000 kg (1 t)	1000 kg	200	200/br. pregrada
Do 5000 kg (5 t)	5000 kg	200	200/br. pregrada
Do 20 000 kg (20 t)	20 000 kg	200	200/br. pregrada
Do 50 t	50 t	200	200/br. pregrada
50–200 t	50–200 t	200	200/br. pregrada
Preko 200 t	>200 t	200	200/br. pregrada

Uzorak se sastoji od 200 krtola uzetih iz navedenog broja vreća, kutija ili paleta (Tab. 1. i 2.) ili se uzima sa različitih mjesta u pregradama ukoliko je krompir u rinfuzi (Tab. 3.).

PRILOG IV

**ZAPISNIK ZA POSEBAN NADZOR KROMPIRA
(poljski pregledi, pregled krtola i uzorkovanje krtola za laboratorijsku analizu)**

Број: br. regije-br. službe - faza (I, II, III, IV i V) – vaš broj/podbrojevi lotova/godina
Npr.: 01-01a- III-10/1,2,3,4,5,6,7..../2015.

Datum:

Šifre uzorka:

Podaci o proizvođaču/skladištaru

Naziv:	
Adresa:	
Telefon:	
Broj poljoprivrednog gazdinstva:	

Podaci o usjevu

Region/Kanton:	
Općina:	
Katastarska općina:	
Potes:	
Pregledana površina :	
Porijeklo usjeva:	
Zalivni sistem:	
GPS koordinate:	
Merkantilni krompir/sorta	
Sjemenski krompir/sorta	
Ostali uzorci	

Podaci o magacinu

Region/Kanton:	
Općina:	
Vrsta magacina:	
Kapacitet magacina:	
Broj lotova u magacinu:	
Sorte:	
Dospijevanje otpadnih voda iz magacina u vodotokove	
Merkantilni krompir/sorta	
Sjemenski krompir/sorta	
Pregledana količina lota	
Podbroj lota	

Табела 1.

Karantinski organizmi	Vizuelni pregled i presijecanje krtola (da/ne)	Utvrđeni karakteristični simptomi (da/ne)	Uzorkovanje za lab. analizu (da/ne)
<i>Ralstonia solanacearum</i>	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐
<i>Clavibacter michiganensis</i> ssp. <i>sepedonicus</i>	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐
<i>Globodera rostochiensis</i> i <i>Globodera pallida</i>	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐
<i>Meloidogyne chitwoodi</i> i <i>Meloidogyne fallax</i>	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐
Ostali štetni organizmi	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐	da ☐ ne ☐

Primjedbe:

Odgovorno lice
proizvođač/distributivni centar

Ovlašteno lice
za fitosanitarni pregled

PRILOG VI

TABELA 2. - Proizvođači

Podaci o proizvođaču						Podaci o magacinu					
Redni broj	BPG	Proizvođač	Kanton/regija	Općina	Mjesto	Lokacija (Naseljeno mjesto)	Kapacitet (t)	Lokacija smještaja otpada iz magacina	Dospijevanje otpadnih voda iz magacina u vodotokove (da/ne)	Namijenjeno prometu (da/ne)	Namijenjeno sjetvi

Podaci o pregledu magacina						
Datum pregleda	Pregledana količina lota	Sorta	Vizuelni pregled i presijecanje 200 krtola	Uzorkovanje za lab. analizu (da/ne)	Izveštaj	Zdravstveno ispravno da/ne

PRILOG VII

TABELA 3. - Distributivni centri

Opći podaci o distributivnom centru				Porijeklo merkantilnog krompira u distributivnom centru					Ukupna zaprimljena količina	Izlaz (namjena)	
Redni broj	Naziv	Sjedište	Odgovorno lice	Domaća proizvodnja			Uvoz			Domaće tržište	Izvoz
				Proizvođač	Adresa	Broj potvrde o prijemu	Zemlja porijekla	Količina			

Podaci o pregledu u distributivnom centru					
Pregledana količina lota	Sorte	Vizuelni pregled i presijecanje 200 krtola	Uzorkovanje za laboratorijsku analizu (da/ne)	Izveštaj analize	Zdravstveno ispravno da/ne

Na temelju članka 86. stav (2) Zakona o zaštiti zdravlja bilja ("Službeni glasnik BiH", 23/03), članka 61. stavak (2) Zakona o upravi ("Službeni glasnik BiH", br. 32/02 i 102/09), članka 5. stavak (1) Pravilnika o mjerama za sprječavanje širenja i kontrole krumpirovih cistolikih nematoda ("Službeni glasnik BiH", broj 98/12), članka 3. stavak (1) točka a) Pravilnika o provođenju sustavne kontrole i poduzimanju mjera u cilju sprječavanja unošenja, širenja i kontrole smeđe truleži krumpira i bakterijskog uvenuća na krumpiru i rajčici prouzrokovanih bakterijom *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi *et al.* ("Službeni glasnik BiH", broj 90/09), članka 3. stavak (1) Pravilnika o provođenju sustavne kontrole i preduzimanju mjera u cilju sprječavanja unošenja, širenja i kontrole prstenaste truleži gomolja krumpira koju uzrokuje bakterija *Clavibacter michiganensis* (Smith) Davis *et al.* ssp. *sepedonicus* (Spieckermann *et* Kotthoff) Davis *et al.* ("Službeni glasnik BiH", broj 90/09), i članka 5. Pravilnika o mjerama za sprječavanje unošenja i širenja uzročnika bolesti vretenastog gomolja krumpira - *Potato spindle tuber viroid* ("Službeni glasnik BiH", broj 30/13), Uprava Bosne i Hercegovine za zaštitu zdravlja bilja, u suradnji sa nadležnim organima entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, donosi

**PROGRAM
POSEBNOG NADZORA (SUSTAVNE KONTROLE)
KARANTENSKIH ŠTETNIH ORGANIZAMA NA
KRUMPIRU U BOSNI I HERCEGOVINI
ZA 2015. GODINU**

1. UVOD

Jedna od obveza Uprave Bosne i Hercegovine za zaštitu zdravlja bilja (u daljem tekstu: Uprava), kao nacionalnog tijela za zaštitu zdravlja bilja, je sprovođenje posebnog nadzora pod kojim se podrazumijeva sustavno prikupljanje i čuvanje podataka o prisutnosti štetnih organizama, a uključuje inspeksijske preglede, praćenje zdravstvenog stanja bilja i sustavno istraživanje nad zaraženim, ugroženim i nezaraženim područjima.

Ova obveza proističe iz Zakona o zaštiti zdravlja bilja ("Službeni glasnik BiH", broj 23/03) (u daljnjem tekstu: Zakon), Pravilnika o listama štetnih organizama, listama bilja, biljnih proizvoda i reguliranih objekata ("Službeni glasnik BiH", broj 69/09), Pravilnika koji reguliraju zdravlje krumpira (koji su navedeni u preambuli ovog Programa), kao i Međunarodne konvencije o zaštiti bilja.

Bosna i Hercegovina je u svoje fitosanitarno zakonodavstvo ugradila odredbe iz direktiva i odluka EU kojima se propisuje obveza praćenja određenih štetnih organizama na krumpiru, način njihova praćenja, kao i provedba određenih fitosanitarnih mjera.

Uvažavajući pomenute obveze, a prije svega radi zaštite domaće poljoprivredne proizvodnje, od 2011. godine u kontinuitetu se provodi poseban nadzor nad određenim štetnim organizmima na krumpiru, a na temelju odobrenih godišnjih programa.

2. CILJEVI POSEBNOG NADZORA

Poseban nadzor se provodi s ciljem utvrđivanja prisustva, odnosno odsustva karantenskih štetnih organizama na krumpiru na mjestima ulaska pošiljki krumpira, koje se uvoze u BiH, te na mjestima proizvodnje sjemenskog i merkantilnog krumpira, distributivnim centrima i mjestima skladištenja.

U osiguranju postizanja postavljenog cilja, posebnim nadzorom, istražiti će se šire područje, odnosno lokaliteti, na kojima se u Bosni i Hercegovini uzgaja krumpir, kako bi se odredio status istraživanog područja u odnosu na ciljane organizme, te utvrdila moguća putanja njihovog ulaska i/ili širenja u BiH. Bitan cilj posebnog nadzora je i ispunjavanje

fitosanitarnih uvjeta za proizvodnju, premještanje i posebno izvoz krumpira.

3. MJESTO I PREDMET NADZORA

Poseban nadzor, radi detekcije karantenskih štetnih organizama merkantilnog i sjemenskog krumpira, provodit će se na cijelom teritoriju BiH. Posebni nadzor i provođenje mjera provodit će mjerodavna tijela entiteta i Brčko distrikta BiH u koordinaciji i suradnji s Upravom i druge institucije koje ovlasti Uprava.

Odabir odgovarajućih lokacija vršit će se na temelju biologije ciljanih štetnih organizama, klimatske pogodnosti za njihov razvitak, zemljopisnoj distribuciji i veličini komercijalnih proizvodnih područja krumpira kao glavne biljke domaćina i zastupljenih sorti. Vrijeme vršenja nadzora odredit će se na temelju životnih ciklusa ciljanih štetnih organizama, njihove biologije i fenologije biljaka domaćina.

Posebnim nadzorom, osim krumpira, obuhvatit će se i druge biljke domaćini ciljanih štetnih organizama (gajene i samonikle), te zemljište na kojemu se proizvode i voda koja se koristi za navodnjavanje. Ostale biljke domaćini bit će obuhvaćene nadzorom, postupkom slučajnog uzorkovanja ili ukoliko se prilikom vršenja pregleda uoče simptomi koji upućuju na moguću zarazu ciljanim štetnim organizmima.

4. PODRUČJE I METOD RADA

Područje rada su mjesta ulaska, proizvodnje i distribucije krumpira u BiH. Nadzorom će biti obuhvaćena mjesta ulaska pošiljki krumpira na graničnim prijelazima, kao mogućnog puta unošenja karantenskih štetnih organizama u BiH, kao i mjesta na kojima se krumpir uzgaja (zemlja i usjevi za proizvodnju sjemenskog i za proizvodnju merkantilnog krumpira) i prostori u kojima se doraduje, čuva i skladišti.

Poseban nadzor na prisustvo karantenskih štetnih organizama u sjemenskom i merkantilnom krumpiru odvija se u fazama:

I Faza - Uzorkovanje zemlje u cilju ispitivanja na prisustvo cistolikih krumpirovih nematoda nakon vadenja krtola krumpira, a prije zasnivanja sjemenske proizvodnje krumpira

II Faza - pregled krumpira u vegetaciji (od početka lipnja)

III Faza - pregled gomolja krumpira prilikom vadenja (svibanj, listopad)

IV Faza - pregled gomolja krumpira u magacinima proizvođača (listopad)

V Faza - pregled gomolja krumpira u distributivnim centrima i zbirnim magacinima prerađivača (listopad)

Planirani broj zvaničnih uzoraka i zemljopisni raspored za laboratorijsko ispitivanje latentne infekcije *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* iz uvoza dat je u Tabeli 1.

Planirani broj i zemljopisni raspored za vizualni pregled i laboratorijsko ispitivanje prisustva latentne infekcije *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* u domaćem merkantilnom krumpiru kao i vode i korovske biljke *Solanum dulcamara* dat je u Tabeli 2.

U okviru vizualnih pregleda na prisustvo simptoma latentne infekcije fitopatogenim bakterijama *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus*, vrši se i vizualni pregled na prisustvo latentne infekcije fitopatogenom gljivom *Synchytrium endobioticum* uzročnikom bolesti raka krumpira *Potato spindle tuber viroid*, vretenastog gomolja krumpira.

Samo u slučaju postojanja sumnje na zarazu fitopatogenom gljivom *Synchytrium endobioticum* i *Potato spindle tuber viroid* potrebno je uzeti uzorak i izvršiti laboratorijsku analizu.*

Prilikom pregleda i uzimanja uzoraka iz uvoza treba obratiti pažnju na eventualno prisustvo *Epitrix spp.* posebno na